

SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE VID LTJ-FAKULTETEN

Trädgårdsingenjörsprogrammet – Design
15 hp

Prärieplanteringar

- för offentliga miljöer i ett nordiskt klimat

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Författare: **Stina Norrgård**

År: 2010

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap, LTJ

Författare: **Stina Norrgård**

Titel: **Prärieplanteringar – för offentliga miljöer i ett nordiskt klimat**

Engelsk titel: **Prairie meadows – in a Nordic climate**

Program/ utbildning: **Trädgårdsingenjörsprogrammet – design**

Huvudområde: **Landskapsplanering**

Nyckelord: **prärie, skötsextensivt, äng, frösådd. Nordamerika, växtförslag**

Handledare: **Karin Svensson**

Examinator: **Cecilia Öxell**

Biträdande handledare: **Peter Gaunitz**

Kurskod: **EX0381**

Kurstitel: **Kandidatarbete i trädgårdsdesign**

Omfattning: **15 hp**

Nivå och fördjupning: **G2E**

Utgivningsort: **Alnarp**

Månad, År: **mars, 2010**

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Omslagsfoto: Prärie i höstkrud, Peter Gaunitz

Bilder i arbetet är producerade av Peter Gaunitz och Cecilia Forsgren

Förord:

”Prärieplanteringar – för offentliga miljöer i ett nordiskt klimat” är ett arbete om prärieplanteringar är skrivet med G2E-fördjupning och omfattar 15 hp.

För att kunna utföra detta självständiga arbete har jag haft stor hjälp av Peter Gaunitz, som har bidragit med mycket information om prärieplanteringar i svenskt klimat. Jag vill tacka för det utbytet, samt för de bilder på prärieplanteringar jag har fått använda mig av. Jag vill även tacka Neil Diboll, Anders Dagsberg och Stefan Persson som varit till stor hjälp genom att svara på alla mina frågor via telefon och e-mail. Min handledare Karin Svensson vill jag tacka för hennes stöd i arbetet och Cecilia Forsgren ska ha ett tack för den fina höstbilden på Alnarps prärieplantering.

Stina Norrgård

Lomma 13/3 2010

Sammanfattning

Bakgrunden till mitt arbete är ett intresse för naturlika planteringar. Mitt självständiga arbete under våren 2009 med ängar som huvudämne, samt inspirerande föreläsningar i ämnet naturlika planteringar, har lett mig in på prärieplanteringar och dess användningsområden. Mina frågeställningar har varit:

Vad är en prärieplantering?

- **Är en prärieplantering ett bra alternativ i en offentlig miljö?**
- **Vilka växter kan användas för att få en skötsextensiv och varierad yta?**
- **Hur ska en prärieplantering anläggas och skötas?**

Målet med studien var att få kunskap över hur offentliga miljöer kan hanteras på ett skötsextensivt och nyskapande sätt. Jag har fokuserat på växterna, dess användning och hur man på bästa sätt använder dem i en hortikulturell plantering. Jag har valt att begränsa mig genom att främst behandla nordamerikanskt växtmaterial och inte göra något färdigt gestaltungsförslag, utan har istället givit förslag på användbart växtmaterial. Dessutom har jag valt att inte gå in djupt på prärien som ekosystem och dess historia.

I arbetet behandlas tre olika befintliga offentliga prärieplanteringar som finns i Sverige, hur de har anlagts och sköts samt lite om det växtmaterial som ingår i dessa. Jag har även undersökt vad två olika personer, en plantskolist från USA vid namn Neil Diboll, och en trädgårdsdesigner (bl.a.) från Sverige, Peter Gaunitz, har för syn på dessa planteringar, vad de tycker utmärker en prärieplantering och hur de anlägger, designar och sköter sina planteringar. Dessutom ger de förslag på sina favoritväxter att använda i prärieplanteringar.

I resultatet ligger tyngdpunkten på hur man ska tänka designmässigt och växtmässigt när en prärieplantering ska anläggas, vissa gräs och perenner lyfts fram för sina goda egenskaper i en prärieplantering. Naturlig ståndort, beskrivning av växten samt eventuell övrig information ges för att kunna få en uppfattning om växtens beteende och utseende. De växter jag har valt att lyfta fram är bland annat vanliga rabattväxter av nordamerikanskt ursprung, samt mer utpräglade prärieväxter som används i just dessa sammanhang. Exempelvis beskrivs blek solhatt, rosenstav, stor mexikohatt och skallerormsmartorn.

Dessutom ges förslag på fina kombinationer man kan använda sig av i en prärieplantering, där stabila och karaktärgivande perenner och gräs sätts samman för att utgöra en grund i en sådan. Ett exempel är den färgstarka kombinationen som ger färg hela sommaren.

Asclepias tuberosa – orange sidenört (orange), sommar - höst

Baptisia alba var. macrophylla – mjölkfärgväppling (vit) försommar - sommar

Coreopsis lanceolata – solöga (gul) försommar - sensommar

Dalea purpurea – prärieklöver (cerise)

Rudbeckia missouriensis – missouri-rudbeckia (gul) sommar – höst (Steiner 2007)

I diskussionen diskuterar jag kring mina frågeställningar och funderar kring hur jag ser på prärieplanteringen, vad den är, hur den sköts och vad en offentlig miljö skulle vinna på att ha en sådan plantering.

Min slutsats är att en prärieplantering är en ängslik yta, innehållande örter och gräs som växte på den ursprungliga prärien i mellänvästern. Möjligheterna till variation är oändliga och förutom de många vanliga rabattväxter som är inhemska på prärien så finns det mycket hårdigt växtmaterial bland prärieväxterna att botanisera bland i de utländska frökatalogerna. (Gaunitz 2010a)

Att skapa en skötselfri yta är i det närmaste omöjligt, men när prärieplanteringen etablerats är skötseln minimal i förhållande till en vanlig rabatt. (Kingsbury 1996) En prärieplantering är en nyskapande naturlig plantering som är ett trevligt alternativ till skötselintensiva gräsmattor. (Diboll 2004)

Innehållsförteckning

Inledning	1.1 bakgrund	sid. 1
	1.2 syfte, mål	
	1.3 frågeställningar	
	1.4 avgränsningar	
Metod och material	2.1	sid. 2
Prärieplanteringar	3.1 Den nordamerikanska prärien	sid. 3
	3.2 Prärien i trädgårdssammanhang	sid. 4
	3.3 Neil Diboll	sid. 7
	3.4 Peter Gaunitz	sid. 9
	3.5 Befintliga anläggningar	sid. 14
	- Alnarp	
	- Laholm	
	- Mariestad	
	3.6 Prärieväxter	sid. 18
	- perenner	
	- lökar	
	- annueller	
Design	4.1	sid. 19
	- komposition	
	- att tänka på	
Prärieväxter till torra eller våta prärieplanteringar:		
	5.1 - torrt	sid. 21
	5.2 - fuktigt	sid. 25
Kombinationer till torra prärieplanteringar:		
	6.1	sid. 27
Diskussion	7.1	sid. 29
Slutsats	8.1	sid. 32
Källförteckning	9.1	sid. 33

Inledning:

1.1 Bakgrund

Under kurserna Utökad växt- och ståndortskännedom samt Växtkomposition vid SLU i Alnarp, som har varit valbara under hösten 2009, har det diskuterats mycket om torrmarksplanteringar och storskaliga perennplanteringar som ett alternativ till skötselintensiva gräsytor. Detta har fångat intresse, och trots att ordet prärieplantering verkar vara ett relativt nytt begrepp i den svenska trädgårdskulturen, och kanske just därför att det är nytt, känns det relevant att närmare undersöka och förklara just vad en prärieplantering är samt hur man kan anlägga och sköta en sådan. Mitt självständiga arbete på grund AB-nivå under våren 2009 vid namn ”Ängar - att skapa ängskänsla i din lilla trädgård” handlade även den om naturlika planteringar och att gå över till en nordamerikansk gräsmark kändes som en naturligt steg att utöka min kunskap inom detta ämne.

1.2 Syfte och mål

Det övergripande syftet var att studera prärieplanteringen, dess innehåll och möjligheter. Frågor som speciellt har besvarats är hur de anläggs och sköts, samt vilka växter man kan använda sig av beroende på ståndort. Dessutom är den befintliga nordamerikanska prärien, dess historia och ståndorter relevant att behandla. Detta för att förstå vilken ståndort som en eventuell kopia skulle kunna anläggas på i Norden.

Målet med studien var att få en ny blick över hur offentliga miljöer kan hanteras på ett skötselintensivt och nyskapande sätt genom användning av prärieplanteringar.

1.3 Frågeställning

Vad är en prärieplantering?

- Är en prärieplantering ett bra alternativ i en offentlig miljö?
- Vilka växter kan användas för att få en skötselintensiv och varierad yta?
- Hur ska en prärieplantering anläggas och skötas?

1.4 Avgränsning

Studien har jag valt att avgränsa genom att använda mig av nordamerikanska prärieväxter i mina växtförslag, undantaget från det är vårblostande lökar, som kan användas för att förlänga säsongen. Syftet med denna studie var inte att göra ett färdigt gestaltungsförslag utan snarare att ge inspiration på hur man kan komponera en egen prärieplantering. Jag har inte heller gått in djupt på prärien som ekosystem eller dess historia för att avgränsa arbetets storlek.

2.1 Material och metod

Arbetet har främst genomförts med hjälp av litteraturstudier. Den största delen av det skriftliga material som publicerats i ämnet är skrivet av amerikanska författare och allting kan inte direkt appliceras i Sverige. Därför har jag även använt mig av personer som har erfarenhet av prärieplanteringar i svenskt klimat. Jag har tillgodosett mig informationen genom kvalitativa, halvöppna intervjuer i arbetet, främst två intervjuer med min biträdande handledare, Peter Gaunitz. Han har gestaltat och anlagt flera svenska prärieplanteringar, i bland annat Alnarp, Laholm och i Mariestad. Dessutom har jag haft telefonkontakt med Anders Dagsberg, parkchef i Mariestad samt mailkontakt med Stefan Persson, parkchef i Laholm och diskuterat anläggningsarbete, skötsel och mål med de prärieplanteringar som anlagts i kommunen.

Jag har även haft mailkontakt med Neil Diboll, ägare av Prairie Nursery, en amerikansk plantskola som bland annat säljer frö av prärieväxter. Neil Diboll har även skrivit en del artiklar i ämnet prärieplanteringar.

Frågorna till dessa personer har varit skrivna i förväg men jag har tillåtit mig att samtala och ställa följdfrågor, vid de muntliga konversationerna har jag antecknat svaren för att direkt efteråt renskriva dem. I det fall frågorna har ställts via e-mail var frågorna noggrant formulerade, men var även öppna för ett längre svar. Frågorna har behandlat prärieplanteringar i stort, intresset för dem, anläggning, design, skötsel och eventuella problem och svårigheter, i, under och efter anläggning.

Jag har valt att inte använda mig av växtbilder som metod, trots att det skulle kunna utgöra en större inspirationskälla. Anledningen till det är på grund av att det är svårt att få tillstånd att publicera bilder på nordamerikanska växter. Tidsbrist är anledningen till att jag inte har ritat egna illustrationer.

Prärieplanteringar

3.1 Den nordamerikanska prärien

Prärien som ståndort och dess historia, funktion och utbredning ser jag som en viktig introduktion för att få en förståelse för vilken bred ståndortsamplitud prärien har. Det gör att en prärie kan anläggas på alla sorters jordar om du väljer växter från rätt områden.

Det unika gräslandskap som en gång fyllde många miljoner hektar över hela mellersta Nordamerika kallas för prärien, den var full av vackra gräs och vilda blommor. Men under 1800-talets immigration till USA plöjdes den näringsrika jorden upp till förmån för odling av grödor och inom ett par decennier hade 99 % av den en gång mäktigt stora prärien omvandlats till majs- och vetefält och sojabönsodlingar. De stora hjordar av bison som levde och betade på de stora vidderna sköts snabbt av och de däggdjur som levt i symbios med prärien försvann därmed även de. Ekosystemet som kallades prärien var i det närmaste utrotat. (Diboll u.å. a)

Ett drygt århundrade efter att prärien successivt börjat plöjas upp, år 1935, genomfördes det första försöket till en restoration av prärien. Projektet leddes av en ekolog vid namn Aldo Leopold och det genomfördes på University of Wisconsin's arboretum i Madison. Det fanns inga tidigare försök i att genomföra liknande restorationer eller något skrivet i ämnet, forskarna och studenterna fick testa sig fram. De första försöken gick till så att stora bitar av prärie transplanterades från de områden som fanns kvar. Metoden fungerade bra men målet att restaurera 80 hektar präriemark skulle bli svårt med denna metod, eftersom det endast fanns 80 hektar prärie kvar i hela Wisconsin vid tillfället. I stället fick man samla frö. Problemet var att hitta frö från de hundratals arter av gräs och örter som behövdes. Förutom att samla på de ytor där ekosystemet (prärien) fortfarande fanns kvar, hittade man orörda bitar mark med prärievegetation längs med järnvägarna i staten, även på gamla övervuxna begravningsplatser kunde man finna sällsynta präriearter. Genom sådd och skörd av frö på de restaurerade hektaren hade man ett par decennier senare kunnat återställa 80 hektar. Inspirerade av detta har botaniska trädgårdar och andra universitet runt om i landet gjort liknande restorationer av präriemark. (Diboll u.å. a)

Prärien har olika utseende, höjd och jordmån. Där gräset är lågt, ankel- till midjehögt, så kallas det för lågörtsprärie. Där de inhemska präriegräsen når högre än midjan och upp till 2 meter, kallas prärien för högörtsprärie. Båda sorterna innehåller mestadels gräs, men är blommande under sommarperioden och har ett prydnadsvärde med fröställningar under vintern. Den nordamerikanska prärien sträcker sig mellan Klippiga bergen i väster och Appalacherna i öster, den sträcker sig in i Texas i söder och upp till Canadas barrskogsbälte. (Wasokowski 2002)

På grund av det stora området den är utbredd över ser prärievegetationen naturligtvis väldigt olika ut. Marken den växer på, klimatet som ändrar sig med höjd över havet samt skillnader i breddgrader, bidrar även till det. (Kingsbury 1996)

En del forskare vill endast kalla högörtsprärien för en äkta prärie medan de ser lågörtsprärien mer som ett stäpplandskap. (Wasokowski 2002)

Låglandsprärien

Håller vatten bra, en låglandsprärie kan stå våt året runt eller bara vara vattentäckt efter regn. De som är våta året runt ligger ofta längs med en vattenkälla, till exempel en sjö. En del av dessa har en mark som är täckt av vitmossa. På lågörtsprärier som har detta beteende bildas ofta små dammar/sjöar efter regn. Istället för att bränna dessa prärier, slår man dem när tjälen är i marken. Om man vill ha en prärieplantering vid en damm är detta rätt sort. (Wasokowski 2007)

Höglandsprärien

Är alltid väl-dränerad och är de torraste prärierna i sina områden. På dessa prärier är inte vatten stående i mer än någon timma. Den torra prärien är oftast knähög och består ofta till stor del av bland annat *Schizachyrium scoparium* - prärie-gräs. (Wasokowski 2002)

Sandprärien

Har perfekt dränering, så här växer mycket torrmarksväxter, men är under sanden, på ett djup av ca 1.5 meter, är det alltid fuktigt. Många av perennerna som växer på dessa marker har långa pårötter som förser dem med vatten, dessa växter blir oftast mycket gamla, ibland över hundra år. Men här finns även pionjärplantor med kortare rötter som inte är lika långlivade. (Wasokowski 2002)

Mesic- prärien

En prärie som betecknas med mesic är inte för våt men inte för torr, kort och gott en frisk prärie. De innehåller nästan alltid kalkongräs (*Andropogon gerardii*) och indiagräs (*Sorghastrum nutans*). Väl-dränerade mesic-prärier domineras av gräsen prärie-gräs (*Schizachyrium scoparium*) och präriedroppgräs (*Sporobolus heterolepis*). En prärie av detta slag har ett ganska poröst övre jordlager och kan anpassa sig lite efter rådande väderförhållande, de kan även både ha våtare delar och torrare delar. (Wasokowski 2002)

3.2 Prärien i trädgårdssammanhang

En kort sammanfattning om hur naturlika planteringar blev ett inslag i våra trädgårdar, när intresset för prärieväxter började sprida sig från Nordamerika, samt när idéerna kring att skapa ett eget ekosystem av prärieväxter är en viktig bakgrund till hur vi idag använder prärieväxterna.

Gräsmattan är det vanligaste inslaget i trädgården, och har varit så, de senaste hundra åren. I USA är det ett skötselintensivt val att hålla sig med gräsmatta, på ställen med heta somrar kan bevattningsmängden som behövs vara enorm. Dessutom behöver ofta gräsmattan mer pesticider, fungicider och herbicider än en brukad åker, ibland upp till 4 ggr så mycket kemikalier och gödning. I och med att miljörörelserna började ta fart under 70-talet var också de mer naturliga planteringarna på inmarsch i de amerikanska trädgårdarna. En prärieplantering behöver minimalt med bekämpningsmedel, ingen gödning och inga svampmedel, det är byggt för att vara ett ekosystem med växter, insekter, fåglar och djur i samspel. De amerikanska prärie-gräsets tjocka rotfilt håller undan ogräset när prärieplanteringen väl är etablerad och de djupa rötterna hos växterna gör att de når långt ner i

marken på jakt efter vatten och näring, därmed är de extremt tåliga. En annan orsak att prärien blev populärare i trädgårdarna tros vara att man ville ha en egen kultur och trädgårdskultur, USA hade varit en nation i 200 år och man ville gärna visa på något genuint amerikanskt, även hemma i trädgården. (Diboll 2004)

Prärien i den amerikanska mellanvästern används som modell för planteringarna, för att återskapa ekosystemet som finns används de inhemska gräsen och örterna för att skapa ett plantsamhälle som är så likt det naturliga som möjligt. Prärieblommorna blommar från tidig sommar till sen höst, gräsen får vackra höstfärger och vippor och fröställningar står kvar i vinterlandskapet (Figur 1). (Diboll 2004)

Figur 1. Fröställningar foto: Cecilia Forsgren

En naturlig plantering är logisk, den ska vara ett med naturen, rätt växt på rätt plats. Det är ett merarbete att dränera ett sumphål när du kan plantera fantastiska våtmarksväxter där. Extra arbete kräver det även att plantera en kalkälskande växt i sur jord. En artificiell version av ett naturligt ekosystem är det som gör denna typ av planteringar nyskapande i trädgårdssammanhang. När du jobbar med naturen istället för mot naturen blir planteringen skötselintensivt, om du möter naturen halvvägs bildas betydligt stabilare ekosystem. Naturplanteringen sköts oftast med en nedklippning per år, det gör en sådan plantering attraktiv för de med tidsbrist. Dessutom ökar den biologiska mångfalden i området med fler djur och växter. Att hämta växter från andra delar av jorden men där de har ett liknande klimat ger inspiration till att skapa nya biotoper. Platsens breddgrad eller höjd över havet avslöjar ofta plantans härdighet. Växter i ett växtsamhälle har olika roller, en del marktäckare och slingrar sig mellan de andra arterna, en del är kraftiga och tar stort utrymme, andra blommar tidigt och vissnar sedan ned för att ge plats åt senare växter. En sådan plantering utvecklas och förändras år efter år och även under säsongen. En vanlig rabatt som kantas av

gräsmatta blir skötselintensiv, om det där till är öppen jord mellan växterna ökar skötseln ytterligare. I den näringsrika bara jorden växer gärna både ogräs och gräsmatta in i planteringen. (Kingsbury 1996)

I naturen finns det nästan aldrig bar jord, växterna blandar sig med varandra och bildar en rotmatta. I soliga lägen är gräs dominerande och däremellan växer de vilda blommorna, växterna varierar i konkurrenskraft men målet med en naturinspirerad plantering är att minimera behovet av skötsel, det vill säga ogräsrensning, vattning och gödsling. (Kingsbury 1996)

På prärien är det näringsrikt och gräset växer högt, på platser med liknande växtlighet kan man med fördel titta på den amerikanska prärien för att få inspiration till en plantering. Flera av prärieväxterna som *Monarda*, *Solidago* och *Rudbeckia* är välkända i vanliga perennrabatter. De flesta av prärieväxterna ser bäst ut på sommaren och under hösten när gräset kommit upp står många av de perenna örterna i blom. Präriepanteringen är effektivast på större ytor men fungerar dessutom i mindre skala. Man kan göra en prärie genom att enbart använda sig av arter som är inhemska på prärien, men det går även att blanda upp med andra arter. (Kingsbury 1996)

När det reflekteras över prärien är det stora öppna vidder något återkommande. Men trots det är präriepanteringar även ideala för mindre ytor. De högsta prärieväxterna är lägre än de stora buskar man ofta använder sig av i hemträdgårdarna. Planteringen har sin maxhöjd från mitten av sommaren och tills den klipps ner under vinter/vår. Dess stora potential är att de är lätta att etablera, prärieväxterna växer mer än gärna på näringsrik jord och fukt till skillnad från de europeiska inhemska ängsväxterna som gynnas av näringsfattiga jordar. Prärieväxterna är större och kraftigare och därmed mer stabila. Det finns många arter av gräs och örter att välja bland och variationerna är oändliga. (Kingsbury 1996)

Den första som försökte efterlikna en prärie i ett estetiskt syfte var en man vid namn Jens Jensen, från Danmark, bosatt i Chicago, Detta var i slutet av 1800-talet och då användes präriepanterarna på ett konventionellt sätt, i rabatter. I Europa blev detta det modernaste planteringarna inom landskapsarkitektur vid tillfället. (Wasokowski 2002)

3.3 Neil Diboll

Neil Diboll är en stor personlighet inom prärierestoration och odling av prärieväxter i Wisconsin. Han har skrivit många relevanta texter i ämnet, då utifrån det amerikanska klimatet och jag har dessutom haft kontakt med honom via e-mail. Där för tycker jag att hans åsikter är en relevant information och hans person är viktig att ta upp när ämnet prärieplanteringar diskuteras.

Neil Diboll är VD för Prairie Nursery, Inc. i Westfield Wisconsin. Han började tidigt att intressera sig för prärien, hans familj var friluftsmänniskor som ofta vandrade bland de vilda blommorna. Men det verkliga intresset för prärierestoration började under hans collegietid år 1977 då han blev involverad i ett projekt vid universitetets arboretum. De hade några nyligen gjorda prärierestorationer som han började studera och uppmuntrade sedan till utvecklingen för dem, där blev han fast på ämnet. (Diboll 2010)

Enligt Neil Diboll är en prärieplantering en restoration för att skapa en ängsliknande effekt, en prärieplantering är inte en rabatt i en trädgård. Plantorna växer tätt tillsammans som de skulle gjort i naturen. En mix av örter och gräs i mer eller mindre arrangerat tillstånd skapar en effekt beroende på ståndort och hur man sår. En prärieinspirerad plantering är däremot oftast i en trädgård, där varje planta har en bestämd plats och den liknar mer en normal perennerabatt. (Diboll 2010)

Att välja favoriter i prärieplanteringar tycker Neil är svårt men här kommer ett urval av gräs och örter:

Klumpväxande gräs som går bra ihop med perenner

Sporobolus heterolepis - präriedroppgräs

Schizachyrium scoparium - präriegräs

Sorghastrum nutans - indiagräs

Örter

Asclepias tuberosa – orange sidenört

Aster laevis (*Symphotrichum laeve*) - daggaster

Baptisia bracteata - färgvåppling

Baptisia alba (*Baptisia lactea*) – vit färgvåppling

Camassia scilloides - präriehyacint

Dalea purpurea - prärieklöver

Dodecatheon meadia - tolv gudablomma

Echinacea pallida – blek solhatt

Eryngium yuccifolium - skallerormsmartorn

Filipendula rubra – amerikanskt älggräs

Gentiana andrewsii - gentiana

Geum triflorum – fjädernejlikrot

Liatris aspera – sträv rosenstav

Liatris pycnostachya – blek rosenstav

Parthenium integrifolium - partenium

Ratibida pinnata – stor mexikohatt
Rudbeckia subtomentosa - prärierudbeckia
Rudbeckia triloba - treflikrudbeckia
Silphium laciniatum - kompassört
Silphium terebinthinaceum - spirsolört
Solidago ohioensis - ohio-gullris
Solidago speciosa - gullris
Tradescantia bracteata - tremastarblomma
Tradescantia ohiensis - tremastarblomma
Vernonia altissima (*Vernonia gigantea*) – stor prärievernonia
Veronicastrum virginicum - kransveronika
Zizia aptera - hjärtzizia
(Diboll 2010)

Prärieplanteringar i offentlig miljö

I USA gör sig planteringarna bäst där aggressiva ogräs kan hållas borta och därför tycker Neil att i stadsmiljö där kanter hålls på plats med hårdgjorda ytor är en idealisk plats för en prärieplantering, men endast om det inte saltas på vägarna om vintern, då behövs ett avstånd på minst en meter. (Diboll 2010)

Problem vid anläggning

Ett problem kan vara om platsen är dåligt preparerad inför planteringen, t ex att jorden har för dålig struktur eller att det finns rotagräs på platsen. Han tycker det är en god idé att ha minst en säsongs förberedelse av ytan inför plantering, för att få det ogräsfritt och ge jorden en bra struktur. (Diboll 2010)

Det förekommer ibland att fröblandningen inte är kompatibel med ståndorten, detta är inte jättevanligt men då det inträffar är det ett problem. (Diboll 2010)

Om man inte sköter bevattning och ogräsrensning efter anläggning, gör det att ogräsvegetationen gynnas. Prärieväxterna växer oftast långsammare än ogräs och gynnas av det solljus den får att den slås om våren, dessutom hämmas ogräset av samma handling. Om man inte slår eller bränner planteringen innan vegetationsperioden börjat, tar ofta cool season grasses (se kap. 3.5 prärieväxter) över. (Diboll 2010)

Design

När det gäller stora planteringar brukar han ta fram en frömix och sedan låta naturen ha sin gång, men han gillar även att så blandningar i stråk av olika fröblandningar för att få varierande effekter i prärieplanteringen. Han kan också plantera högre växter på specifika områden för att ge den en arkitektonisk effekt. (Diboll 2010)

Neil jobbar mest med större prärierestorationer med en yta från 250 kvm och uppåt. En prärieinspirerad trädgård kräver betydligt mer skötsel än en prärieplantering, många utav hans klienter väljer just prärien på grund av det låga skötselbehovet. I trädgårdssammanhang är det ovanligt att man väljer att ha en prärieplantering större än 50 kvm, det är oftast en del av trädgården som man väljer att plantera med prärieväxter. (Diboll 2010)

3.4 Peter Gaunitz

Presentation

Peter Gaunitz har varit biträdande handledare för mig under mitt självständiga arbete, hans erfarenheter kring att anlägga prärieplanteringar i Sverige och den information han har givit mig känns som en viktig källa i mitt arbete.

Peter Gaunitz driver bokhandeln/café Naserian på campus Alnarp, men han är även utbildad biolog och trädgårdstekniker, med inriktning på odling. Han har kurser om perennplanteringar och föreläser i bland annat det ämnet. Dessutom anlägger han och gestaltar perennplanteringar runt om i landet. (Gaunitz 2010b)

Uppväxten med biologföräldrar präglade intresset för naturlika planteringar och egna försök till sådana planteringar gjordes i trädgården vid föräldrahemmet i Fagersta under hans barndomsår. (Gaunitz 2010b)

Fascinationen för prärien kom tidigt och har utvecklats genom åren med hjälp av inspirerande föreläsningar och litteratur. Bland annat en kurs i Tyskland med amerikanska och europeiska föreläsare i ämnet har varit en stor inspirationskälla. Det första försöket till en prärieplantering gjordes i form av, vad han i dag skulle kalla, en prärieinspirerad torrmarksplantering i Sävsjö kommun. Detta eftersom nästan hälften av växterna i planteringen kom från andra delar av världen än Nordamerika. (Gaunitz 2010a)

Prärieplanteringar

Enligt Peter Gaunitz är en prärieplantering ett försök att göra ett fungerande ekosystem, detta främst med gräs och örter från Nordamerika och då mestadels från prärieområdet. I ett svenskt klimat tänker han främst på att använda fungerande vegetation, både långsiktigt och kortsiktigt. De långsiktiga är den långlivade och stabila gräs och perenner som han använder sig av och på kort sikt är det främst kortlivade perenner och enstaka årliga som han har använt sig, dessa ger en snabb etablering och fågning redan de första åren innan prärien har hunnit sluta sig, de håller även undan eventuella fröogräs. (Gaunitz 2010a)

Peter tycker att en naturlig plantering blir vackrare, den är mer estetiskt tilltalande för honom än en vanlig perennrabatt. Det mer naturlika utseendet ökar även biodiversiteten i ekosystemet som bildas i planteringen som du har svårt att få i en rabatt. Dessutom är en plantering av detta slag betydligt mer lättkött när den väl är etablerad. (Gaunitz 2010a)

Prärien når högt upp i Canada och därför finns det ett stort utbud av härdiga perenner och fungerande prärieväxter för hela Sverige. Ett problem kan dock vara att det bästa gräset är så kallade warm season grasses (de kommer igång sent på växtsäsongen) och inte hinner utvecklas i norr. Men man skulle kunna använda sig av inhemska gräsarter. Ett tips är också att inte använda sig av de sena höstblommade perennerna i norr eftersom de inte hinner blomma innan den första frosten. Prärien som koncept är tillämpbar i hela Sverige men passar nog bäst i de södra och mellersta delarna. (Gaunitz 2010a)

Peter säger att anläggare av naturlika planteringar brukar tycka att den ultimata blandningen mellan gräs och örter 80 % - 20 %, men han tycker att i en hortikulturell variant kan man gå så långt som att fördela örter och gräs 50-50. (Gaunitz 2010a)

De prärier som Peter anlagt har varit torrmarksplanteringar i den bemärkelsen att och i det syftet att det inte ska behöva vattnas efter anläggning. Prärieväxter har extremt långa rötter och de tål därför långvarig torka bra. Att själva jorden under är lerhaltig är dock inga problem. Peter tror även att det skulle kunna gå att använda en våtmarksprärie, men skötseln kan bli högre på grund av ett ogräsvänligare klimat. I en sådan plantering är det antagligen viktigt med en bra marktäckare, ett förslag han har är *Chelone obliqua* – sköldpaddsort, men själv har han aldrig varit med och anlagt en sådan prärie. I de torrare miljöerna är det stressfaktorn som utgör stabiliteten i planteringen, när man jobbar på fuktigare mark är ogräs ett större problem, här behövs växter med god konkurrensförmåga och framförallt god spridningsförmåga. Man kan använda sig av högre och kraftigare perenner såsom *Eupatorium* och *Filipendula*, på gräs sidan är nog *Andropogon glomeratus* och *Spartina pectinata* de bästa valen. (Gaunitz 2010a)

Vid anläggning tycker Peter det är en fördel att ta bort grässvålen för att minimera förekomsten av roto-gräs, i alla fall minst 1 meter längs med kanter och gångar i planteringen. Detta ökar kostnaden för anläggningen men minskar skötselbehovet. Men grässvålen kan också skydda jorden från packning när man kör med tunga maskiner. Innan plantering läggs ett lager av sand och grus ut, minst 20 cm tjockt, gärna mer. Detta minimerar etablering av fröogräs. Anläggningen bör ske vid torrt väder för att minska risken av packningen. (Gaunitz 2010a)

I Nordamerika växer prärieväxterna oftast på näringsrik mark och därför kan man anlägga prärier på näringsrik mark, men att tillsätta gödning tycker Peter är onödigt, han vill hålla en stabil nivå av näring i jorden, så om man väljer att ta bort gräsklipp efter slåtter kan en låg gödselgiva vartannat år vara på sin plats. Detta är inget måste, men kan vara bra om man ser att tillväxten i planteringen hämmas. (Gaunitz 2010b)

Prärieväxterna har ofta en väldigt bred amplitud, till exempel *Liatris pycnostachya* som egentligen växer på prärieområden som kallas wet- to mesic prairie fungerar även bra i väl-dränerade planteringar, men de fröförökar sig och sprider sig inte lika mycket som de hade gjort på en våtare ståndort. Rena fuktmarksväxter använder han sig dock inte av i torrmarksplanteringarna. Alla de stora prärieplanteringarna Gaunitz har gjort har varit på en lättlera, ofta mycket bra och näringsrika jordar, men med grus- och sandlagret blir det även väl-dränerat. (Gaunitz 2010b)

Intresset för en prärieplantering kommer ofta i samband med att någon inom förvaltningen har gått någon av Peters kurser om perenner eller varit på en föreläsning om Prärieplanteringar, men han har även gjort en del utskick till kommuner för att uppmärksamma konceptet och vid visat intresse åker han dit och föreläser om dem. Här näst är det Lunds kommun som är intresserad av en prärieplantering. (Gaunitz 2010a)

Ogräs:

Rotogräs bör utrotas innan anläggning och fröogräs kommer att ha svårt att etablera sig i sanden. I etableringsfasen bör aggressiva ogräs rensas bort för att undvika ytterligare spridning. Men en prärieplantering är ingen praktrabatt och om det skulle bli ett enstaka ogräs av växter som inte trycker tillbaka övrig växtlighet som styvmorsviol eller lite *Cerastium*, gör inte det så mycket. (Gaunitz 2010a)

Plantering/sådd:

Det finns erfarenhet av olika sätt att anlägga prärieplanteringar i Sverige, det har anlagts hela planteringar med växter med krukstorlek P9, ett annat alternativ är sådd i kombination med ett lägre antal pluggplantor samt P9 i kombination med sådd. Från de olika anläggningssätten finns det både bra och dåliga erfarenheter, av alla varianter, men i stort sett har etableringen av de olika prärieplanteringarna gått bra. När det gäller en mindre yta föredras plantering. Frö kan beställas från Giletto men även direkt från USA där bland annat Prairie Nursery distribuerar präriefrö. Att beställa från USA är billigare, men frakten är dyrare om man beställer små mängder. (Gaunitz 2010a)

Skötsel:

Det är mycket viktigt att inte de nyplanterade växterna (nysådda fröerna) torkar ut, de behöver vattnas regelbundet under de första veckorna. (Gaunitz 2010a)

En prärie kan du antingen klippas eller brännas, dock inte det första året då kanske inte alla växter hunnit etablera sig ordentligt ännu. Om det handlar om större ytor som ska slås kan man välja att göra det med traktor och slåtteraggregat, men då bör marken fortfarande vara frusen för att undvika packning av jorden. Annars går det bra med ett skärande redskap som motorlie eller vanlig lie. Slåttern sker oftast under sen vinter eller tidig vår. (Gaunitz 2010a)

Om man väljer att bränna sin prärieplantering bör det göras tidig vår, innan vegetationen kommit igång, men man ska aldrig bränna hela prärien samtidigt, om man gör det förstörs nämligen ekosystemet som byggs upp och djurlivet störs. (Gaunitz 2010a)

Skadegörare är oftast inte ett problem i en prärieplantering eftersom den består av många olika sorter perenner och gräs, biodiversiteten medför ju även nyttodjur och detta brukar hålla skadegörarna i schakt och systemet i balans. Men det är klart att en svärm ollonborrar eller rost/svamp kan ställa till med bekymmer. Men detta har inte Peter upplevt ännu. (Gaunitz 2010a)

Komposition:

När det gäller gestaltning arbetar man med dominerande växter som ger karaktärer och en mångfald som gör planteringen intressant. Att välja ut perenner som dominerar under olika perioder av sommaren och hösten och planterar dessa i sjok ger en variation. En princip som kan tillämpa, liknas vid sjok som planterar som liknas vid händer som flätas samman, med växtfält med olika vegetation som möts in i varandra lite oregelbundet. (Gaunitz 2010a)

Om man väljer att så och plantera använder man de planterade växterna som en struktur och sedan en fröblandning som sås över planteringen. (Gaunitz 2010a)

Om man bara frösår kan man så i sjok med olika fröblandningar som har olika dominanta växter och då kan man ändå bygga en struktur. (Gaunitz 2010a)

Peter använder sig av många arter när han anlägger en prärieplantering och väljer därför ut växter som får dominera, det kan handla om 2-3 perenner och 2 gräsarter som får sätta präge på hela planteringen, men med många arter däremellan. Men han kan också tänka sig en stiliserad prärie med ett gräs och 2-3 perenner, detta skulle dock minska den biologiska mångfalden drastiskt. (Gaunitz 2010a)

Peter brukar använda gräsen som täckare istället för att jobba med marktäckare och brukar snarare tänka på blomtid och eventuellt då solitärväxter (de dominerande arterna) när han gestaltar en prärieplantering. (Gaunitz 2010a)

I den riktiga prärien finns det få vårbloommande växter men förslag på sådana är *Geum triflorum*, någon art av *Coreopsis* samt om det inte är allt för torrt *Dodecatheon*. Dessutom skulle man kunna blanda in europeiska och asiatiska lökväxter för ett ökat vårför. Detta har dock inte Peter använt sig av särskilt mycket. (Gaunitz 2010a) I ett torrt läge skulle Peter använda sig av tidigtbloommande torktåliga lökar, som till exempel vildkrokus, i ett fuktigare läge är *Fritillaria* ett bra val. *Dodecatheon* som växer på prärien fungerar för ökat vårför i både torrt (inte för torrt) och fuktigt läge, men är ingen lök. (Gaunitz 2010b)

Favoritväxter som är stabila perenner finns det gott om men här listas några han gillar att använda sig av och har fungerat bra hittills. De växter Peter använder sig av är varken typisk lågörtsprärie eller högörtsprärie utan brukar vara ett mellanting i höjd.

Gräs:

Andropogon gerardii - kalkongräs

Panicum virgatum – jungfruhirs, är stabilt vintertid

Schizachyrium scoparium - prärie-gräs

Sporobolus heterolepis - präriedroppgräs

Perenner:

Echinacea pallida – blek solhatt, stabil med ljusrosa blom

Eryngium yuccifolium – skallerormsmartorn, ger struktur med sina stabila silvriga blad. Har fungerat bra hittills i planteringarna, men de är relativt nyanlagda.

Liatris – rosenstav i olika arter med olika blomningstid

Rudbeckia missouriensis – en lägre art av den gula rudbeckian, som dessutom är torktåligare.

Istället för att använda mycket årligen använder sig Peter mer av kortlivade perenner som ska hålla ett par år istället för endast en säsong, men man skulle kunna använda sig betydligt mer av just årligen för att snabbt täcka bar jord mot ogräs under etableringstiden. (Gaunitz 2010 a)

Att tänka på:

De vanligaste gräsen som rekommenderas att använda sig av i planteringar är klumpformande, men det behöver inte vara en nackdel i att gräsen sprider sig med utlöpare. Ett exempel på ett präriegräs som sprider sig med utlöpare är *Bouteloua gracilis*, som dessutom är ett väldigt lågt gräs som gärna växer mellan de andra plantorna. Även *Spartina pectinata* är mycket kraftigväxande, men bör hållas under uppsikt om man inte vill att det ska ta över helt. Indiangräs (*Sorghastrum nutans*), är ett av de vanligaste präriegräsen, på grund av att de lätt lägger sig när de växer i lerjord används inte de i Peters anläggningar. (Gaunitz 2010a)

Gaunitz har blivit varnad, och tillsagd att vara försiktig med bland annat *Panicum virgatum* och *Monarda fistulosa*, på grund av dess förmåga att sprida sig med utlöpare och fröså sig. Men detta är inte nödvändigt att bry sig om för i svenskt klimat, här är de inte alls så aggressiva i fröspridningen. I Sverige hinner inte frön från *Panicum virgatum* att mogna. (Gaunitz 2010a)

Härdighet:

På prärien kan det bli kallt, men somrarna är också mycket varma, det som gör somliga växter oanvändbara här är om de inte hinner utvecklas och blomma. Annars är det ofta jorden som är problemet, i en väl-dränerad jord är plantorna härdigare. Neil Dibolls Prairie Nursery ligger i Wisconsin och de fröer man köper av honom är ofta samlade i det området vilket gör dem mer härdiga. (Gaunitz 2010b)

Två stycken växter att vara medveten om är *Asclepias tuberosa* (selected for clay) som är mer härdig mot våta vintrar och *Sporobolus heterolepis* 'Wisconsin strain' som blommar tidigare än andra arter på marknaden. (Gaunitz 2010b)

En riktig vinter är bra för planteringarna, snön skyddar mot frost och kyla och när den sedan smälter får fröna den vårfukt de behöver för att gro. (Gaunitz 2010b)

3.5 Befintliga prärieplanteringar i Sverige

Jag har studerat tre olika prärieplanteringar, på tre olika orter i Sverige. De är gestaltade av Peter Gaunitz och har anlagts inom de tre senaste åren, 2007 – 2009. Planteringarna är anlagda på olika sätt och i detta kapitel redovisas anläggning, skötsel och delar av växtinnehållet i de olika planteringarna. Dessutom behandlas även problem som uppstått under och efter anläggning.

Alnarp (Figur 2)

Prärieplanteringen på en yta av ca 1000 kvm anlades i början av oktober 2007 och är den första renodlade prärieplanteringen som Peter Gaunitz har gestaltat och anlagt. Här är alla växter härstammande från den Nordamerikanska prärien utom en art av *Camassia quamash* som är från Oregon (Gaunitz 2010a) (en liknande art som är inhemsk på prärien är *Camassia scilloides* ((Wasokowski 2002)). Här såddes frö i plugg i växthus och odlades upp i storlek P9 av trädgårdsingenjörstudenter med inriktning odling under ledning av Helena Karlén (anställd vid SLU). (Gaunitz 2010a)

Anläggning: Planteringsytan förbereddes genom att grässvålen togs bort i samband med planteringen, Dolomitmjöl lades ut och sedan frästes den bara jorden. (Gaunitz 2010a)

Innan plantering täcktes ytan med ett lager av 10 cm grov sand/grus med stor spridning i kornstorlek. Växterna placerades ut över ytan under översikt av Peter Gaunitz och planterades. Därefter bevattnades ytan rikligt. (Gaunitz 2010a)

Skötsel: Bevattning behöver ske efter plantering, under planteringsåret, samt vid torrperioder år 1-3. Efter att prärien etablerats ska inte bevattning behövas. Prärien klipps ner eller bränns under tidig vår då kan även övervintrat ogräs rensas bort. Om man väljer att bränna prärien bör endast hälften brännas för att bevara biodiversiteten och behålla det ekosystem som finns i planteringen. Om prärieplanteringen i stället slås så behöver man tillsätta en svag fullgödselgiva vartannat år om gräsklipppet tas bort. Under de första åren, innan planteringen har slutit sig bör man vara noggrann med ogräsrensning, efter etableringen blir skötselbehovet minimalt. (Gaunitz 2010a)

Problem: Sand-/gruslagret på 10 cm visade sig vara litet tunt, man hade behövt ett jämt lager på ca 20 cm för att hålla undan ogräs. Dessutom blev jorden packad av maskinerna som förberedde planteringsytan, därför har växterna haft svårt att etablera sig på somliga ställen. (Gaunitz 2010a) I Alnarp var det tänkt att *Silene* skulle ingå i prärien, endast nio plantor blev planterade, de andra dog av svamp och de som planterades klarade sig inte heller, men det var inget massivt inslag i planteringen heller. (Gaunitz 2010b)

Växtlista: växter i urval

Perenner 3,9 plantor/kvm

Echinacea pallida – blek solhatt

Eryngium yuccifolium – skallerormsmarton

Liatris pycnostachya – rosenstav

Rudbeckia missouriensis – missouri-rudbeckia

Gräs 6,8 plantor/kvm

Andropogon virginicus – Broom Sedge

Bouteloua curtipendula – Sideoat Grama

Sporobolus heterolepis – präriedroppgräs, Prairie Dropseed

Geofyt: ca 10 lökar/kvm

Camassia quamash – camassia (Gaunitz 2007)

Figur 2 Prärien i Alnarp Foto: Peter Gaunitz

Savannen i Laholm (Figur 3)

I Laholm provade man att fröså planteringen, detta gjordes i maj månad. Enstaka pluggplantor sattes ut för att ge en struktur till planteringen. Ett alternativ hade varit att så perennerna på hösten och sedan gräsfrön och annueller på våren då gräsfrön ofta har svårt att klara vinterfukten. (Peter Gaunitz 2010a)

I Laholm var man nyfikna på Peters idé och man ville prova något nytt. Gaunitz fick fria händer och kommunen köpte konceptet. Deras vision var att få en park med minimal skötsel och maximal skönhet. De ville ha en plantering som inte var så statisk och förändrade sig under säsongen och över åren. (Stefan Persson 2010)

Anläggning: Själva anläggningen började med mycket schaktarbete för nya planteringsytor, gångstigar, dammar och en ny kanal. Själva anläggningen, planteringen och sådden tog ca 4-5 veckor. För att sköta bevattningen byggdes en bevattningsanläggning från en närliggande gammal kommunal dricksvattenborrh. Under anläggningsperioden är det viktigt att hålla det så ogräsfritt som möjligt. (Stefan Persson 2010)

Problem: Rotogräs fanns kvar i jorden och Laholm har därför haft problem med kvickrot och åkerfräken som har fått rensa bort manuellt. (Stefan Persson 2010)

Prärieplanteringen är ett experiment och just nu syns det inga nackdelar med planteringen och det ska bli spännande att se hur den utvecklas över åren. (Stefan Persson 2010)

Figur 3 Savannen i Laholm Foto: Peter Gaunitz

I fröblandningen som användes i Laholm ingick bland annat dessa växter, men de planterades också.

Anemone multifida 'Rubra' - röd flikanemon

Bouteloua gracilis - moskitgräs

Dodecatheon meadia - tolv gudablomma

Eryngium yucciflorum - skallerormsmartorn

Geum triflorum - fjädernejlikrot

Gillenia trifoliata - gillenia

Sporobolus heterolepsis - präriedroppgräs

Bland annat de här två växterna planterades, men frösåddes ej.

Liatris ligulistyris - rosenstav

Monarda fistulosa ssp menthaefolia – lila temynta

(Gaunitz u.å.)

Mariestad

I Mariestad anläggs just nu ”Världsparken”, ett vandringsstråk med biotoper från olika delar i världen. Just där prärieplanteringen anlades fanns det mycket stora gräsytor som var skötselintensiva. Trädgårdsskolan Da Capo (under Göteborgs Universitet) hade haft föreläsningar med Peter Gaunitz och tillsammans med honom som konsult, och i samarbete med kommunen, kom man fram till att en prärieplantering skulle passa för området. Visionen med anläggningen är att kunna cykla eller vandra omsluten av en midjehög prärie. Av hänsyn till trafik var det en optimal höjd på planteringen och den bör inte vara högre. (Dagsberg 2010)

Anläggning: Planteringen utfördes på hösten 2009 och täcker en yta på 1500 kvm, under år 2011 är det planerat att ytterligare 1000 kvm ska planteras. När allt är färdigt är det tänkt att en hektar ska var täckt av prärieplanteringen. (Dagsberg 2010)

Det svåraste med anläggningen var kommunikation mellan anläggare och ledning. Förarbetet med att ta bort grässvålen längs med planteringskanter och gångar, att inte packa jorden med de tunga maskinerna samt att få en jämn yta med det lager av sand och grus (4-18 mm) som skulle vara i rätt dimensioner. (Dagsberg 2010) Sedan var själva planteringen simpel, alla växter tätplanterades och sedan sådde man mellan plantorna, något resultat kommer dock inte synas förrän under sommaren 2010. (Peter Gaunitz 2010a)

Vattning var ett problem eftersom det inte fanns några befintliga brandposter, detta löstes med hjälp av brandkårens tankbil som bevattnade ytan. (Dagsberg 2010)

Skötsel: Under etableringen kommer skötseln främst skötas av studenter och man hoppas på ett fortsatt samarbete med brandkåren vid behov av bevattning under anläggningsarbetet. Om ett par år hoppas man på en yta med minimalt skötselbehov, det kommer då att skötas av kommunens parkarbetare. Förutom att slå prärien om våren kan eventuella trädogräs behöva rensas bort manuellt. (Dagsberg 2010)

Växter planterade i Mariestad:

Örter

Anemone multifida 'Major', flikanemon, vår-försommar

Coreopsis lanceolata, solöga, försommar-höst,

Dodecatheon media, tolv gudablomma, vår-försommar

Echinacea pallida, blek solhatt, försommar

Echinacea purpurea, röd solhatt sommar-höst

Gräs

Andropogon gerardii, kalkongräs, sommar-vinter

Bouteloua curtipendula, Sideoat Grama, sommar-vinter

Schizachyrium scoparium, Little Bluestem, sensommar-vinter

Sporobolus heterolepis, Prairie Dropseed, sommar-vinter

(Gaunitz 2009)

3.5 Prärieväxter:

Gräs

Det viktigaste inslaget i den amerikanska ursprungliga naturen är gräsen, som böjer sig för vinden och ger rörelse i landskapet. Förutom att de är ett blickfång under alla årstiderna är de användbara i de flesta planteringar och kan kombineras med allt från vintergröna buskar till perenner och sommarblommor i rabatter. Dess olika färger, höjder och strukturer kontrasterar fint även mot byggnader och sten. De vackra fröställningarna är inte bara till prydnad utan lockar även till sig djurliv. (Steiner 2007)

Gräs har olika sätt att sprida sig, en hel del av präriegräsen är klumpbildande, de är lättanvända och sprider sig inte så kraftigt. Andra sprider sig med underjordiska rotstammar, kallade rhizomer, eller överjordiska rotstammar, stoloner, dessa går att använda i större naturlika planteringar, men man ska vara beredd på att de sprider sig mer aggressivt än de som är klumpbildande. De flesta av gräsen trivs bäst i väl-dränerad jord som inte är för näringsrik. De vill oftast ha full sol men tolererar i viss mån någon lätt skugga. De flesta står emot vind bra. Gräs kräver inte så mycket skötsel när de väl är etablerade, men de behöver klippas ner sen vinter/tidig vår, innan de börjar växa igen. De kan också brännas under denna period. (Steiner 2007)

Perenner:

De perenna örterna är de som ger präriepanteringen sin karaktär. De är mer än bara vackra blommor, de tillför liv till planteringen genom att med sin nektar locka till sig insekter och fjärilar. De är otroligt många i antal och de olika arterna blommar och avlöser varandra från vår till frosten sätter in. Perennerna på prärien har ofta mycket djupa rötter och de kan nå från 1,5 m till 10 m djupt. (Wasokowski 2002)

Cool season, betyder att gräset/perennen är aktiv, börjar sin växtperiod och blommar någon gång mellan vintern och midsommar på dess ursprungliga växtplats. (Wasokowski 2002)

Warm season, betyder att gräset/perennen är aktiv, har sin växtperiod och blommar någon gång mellan midsommar och fram till första frosten. Ofta är dessa högre för att de konkurrerar om solljus. (Wasokowski 2002)

Annueler:

Att använda sig av ettåriga blommor, så kallade annueler, är ett sätt att snabbt få en blommande plantering då de blommar redan, och endast första året. Torra jordar har ofta en rik annuell flora. Ibland frösår de sig och lever vidare i planteringen (Kingsbury 1996) Man kan använda sig av kortlivade perenner för att snabbt få färg i sina präriepanteringar, även dessa kan fröså sig och sedan leva vidare i planteringen, eller helt försvinna. (Gaunitz 2010a)

Lökar:

Vårblommande lökar tillhör inte de vanligaste växtslaget på prärien, men däremot finns det en del sommarblommande lökar, till exempel flera arter av *Camassia* och *Allium*. Om man vill utöka det vårblommande floret i sin präriepantering kan man med fördel använda sig av torktåliga lökväxter från andra delar av världen. (Gaunitz 2010a)

4.1 Design

"In ecology there is no right or wrong; there are merely consequences." Neil Diboll (Wasokowski 2002 sid. 147)

Platsen där en prärieplantering ska anläggas måste ha sol under minst halva dagen för att kunna utvecklas och blomma. Jorden spelar mindre roll om du bara bestämmer dig för vad för slags plantering du vill anlägga, att plantera våtmarksväxter i en torr sluttning är inte att föredraga. Välj växter efter platsens förutsättningar. Det kan också vara fördelaktigt att bestämma sig för en höjd på planteringen som är proportionerlig till ytans storlek. (Diboll u.å. a)

Att en naturlig plantering ska vara just naturlig är önskvärt, men man vill gärna förstärka det som är karaktärsdrag för just den planteringen man har anlagt, i detta fall präriekänslan. Det rekommenderas ofta att använda sig av 20 % blommande örter och 80 % gräs i en naturlig plantering, vilket är genomsnittet på den verkliga prärien, men om man vill ha mer blomprakt och man ska göra en hortikulturell plantering går det att använda sig av en blandning av 50 – 50. Det är en god idé att ha säkra kort som man har en större andel av än de övriga växterna i ängen. Ca 2-3 gräs och 3-5 perenna örter som är dominerande i planteringen, örterna bör gärna ha lite olika blomningstid, men kan gärna överlappa varandra. (Gaunitz 2010a)

Att bestämma sig för om man vill frösa hela sin prärieplantering. Man kan välja att helt plantera prärieplanteringen eller att kombinera frösådd och plantering. Valet är både en ekonomisk avvägning och en fråga om hur lång tid man vill vänta innan resultat syns. Det billigaste sättet, men också det långsammaste, är att frösa, medan det snabbaste är att tätplantera din prärieplantering i kombination med frösådd. Man kan även välja att frösa och plantera in vissa viktiga grundväxter som pluggplantor eller större plantor. (Gaunitz 2010a)

Om man väljer att så kan man välja att så en fröblandning över hela området, men man kan även så olika fröblandningar i stråk för att få variation i planteringen. De dominerande växterna kan även planteras i stråk med fröblandning sådd mellan för att ge en liknande effekt eller att man gör stråk med olika kombinationer och någon/några dominerande växter om man väljer att enbart plantera en prärieplantering. Man kan välja att göra allt från en stiliserad prärieplantering med endast få men mycket stabila prärieväxter, och då välja 2-3 gräs och 3-5 perenna örter och sedan enbart använda sig av dessa, till att använda sig av 15-30 andra arter i mindre mängder som kommer och går med åren. Det bidrar till mångfald och variation i prärieplanteringen. (Gaunitz 2010a)

Bra egenskaper för en stomplanta att använda i stora kvantiteter i en prärieplantering är samma som för trädgårdsprenner.

- Spektakulär blomning
- Attraktivt bladverk (Figur 4)
- Långlivad
- Härdig
- Attraherar djurliv
- Sjukdomsfri
- Oaggressiv

(Diboll u.å. a)

Figur 4 Attraktivt bladverk och spektakulär blomning (*Camassia*) Foto: Peter Gaunitz

5.1 Prärieväxter till torra eller våta prärieplanteringar:

Torrt :

Gräs

***Andropogon gerardii* – kalkongräs, Big Bluestem**

Ståndort: Växer på prärier och i gläntor i woodland i mellanvästern. Blir 120-200 cm högt på sin naturliga växtplats. Det är ett warm season gräs som vill ha jorden frisk - väl-dränerad och helst full sol.

Beskrivning: Detta klumpväxande gräs har blågröna stjälkar och fingerlika blomställningar som liknar fågelfötter. På hösten blir gräset bronsfärgat.

Övrigt: Är långlivad och bör klippas ner på våren för bästa tillväxt. Planteras med ett c/c-avstånd på 40-50 cm (Steiner 2007)

***Bouteloua curtipendula*– stort moskitgräs, Sideoat Grama**

Ståndort: Växer på öppna gräsmarker, föredrar en frisk till torr men väl-dränerad jord och full sol. Det är ett warm season gräs.

Beskrivning: Ett gräs som blir ca 70 cm högt och har sina lila blommor hängande längs med en sida av stjälken. Gräset har korta rhizomer som det sprider sig med men växer oftast klumpformigt, de har grågröna stjälkar och får en halmgul höstfärg.

Övrigt: Sprider sig relativt långsamt och planteras med ett plantavstånd på ca 30 cm. Gräset bör klippas under tidig vår. (Steiner 2007)

***Bouteloua gracilis* – moskitgräs Blue grama**

Ståndort: Är väldigt torktålig, växer i torra prärier och gärna i sand.

Beskrivning: Sprider sig med korta rhizomer och bildar mattor. Får ofta ett lockigt utseende. När gräset blommar är det ca 60 cm högt men annars runt 30 cm.

Övrigt: Växer ofta ihop med präriegräs och stort moskitgräs. (Wasokowski 2002)

***Panicum virgatum* – jungfruhirs, Switch grass**

Ståndort: Växer på våta till halvtorra prärier, och i USA trivs den i vanlig trädgårdsjord och i full sol.

Beskrivning: Ett högt gräs, ca 120 cm, med luftiga konformade blomställningar som skimrar i rosa, får en guldig ton på hösten. (Steiner 2007)

Övrigt: I USA sprider sig jungfruhirs med frö, men i Sverige frösår dem sig inte och har inte alls samma kraft i spridning. (Gaunitz 2010b)

***Schizachyrium scoparium* – präriegräs Little Bluestem**

Ståndort: Växer på väl-dränerade prärier och savanner, gillar sand och stenig jord och föredrar sol men kan fungera i halvskugga.

Beskrivning: Ett lågt (70 cm) klumpväxande gräs i ljusgrönt-blått bladverk med silvervita fluffiga fröställningar. Får en vacker rödbrun höstfärg.

Övrigt: Passar i de flesta planteringar på grund av den låga höjden och ger en av de bästa höstfärgerna. (Steiner 2007)

***Sorghastrum nutans* – indiagräs, Indian grass**

Ståndort: Har en bred amplitud på sin naturliga ståndort, växer på fuktiga till torra prärier.

Föredrar en väl-dränerad jord och trivs bäst i full jord.

Beskrivning: Ett högt (150-200 cm i USA) warm season gräs, som blommar tidig höst i bronsiga toner. (Steiner 2007)

Övrigt: Enligt Peter Gaunitz, är det ett vackert gräs, men tyvärr lägger sig det gärna ned när det planterats i lerjord, men kan möjligen bli mer stabilt i sand/grus.

***Sporobolus heterolepis* - präriedroppgräs, Prairie Dropseed**

Ståndort: Växer på torrare marker i både högörts- och lågörtsprärierna, det är ett dominerande warm season gräs.

Beskrivning: En stor vippa pryder detta knähöga klumpväxande gräs med tunna blad. Är vackert även utan blomster-/fröställning.

Övrigt: Sägs dofta som nypoppade popcorn. (Wasokowski 2002)

'Wisconsin Strain' är en tidigblommande sort. (Gaunitz 2010b)

Perenner

***Anemone multifida* – flikanemon**

Ståndort: Finner man på sandig, torr jord.

Beskrivning: En 30 cm hög anemon i vitt, med flikiga blad. Blommar på försommaren. (Steiner 2007)

Övrigt: Finns i sorterna 'Major', stor (Gaunitz 2009), och den röda sorten, 'Rubra'. (Gaunitz u.å.)

***Asclepias tuberosa* (selected for clay) - orange sidenört**

Ståndort: Växer på torra prärier i frisk-torr jord i full sol. Den kräver väl-dränerad jord och kan behöva stöd.

Beskrivning: Lövtät stjälk med orange kluster av småblommor i sammansatta flockar. Den har en blomningstid mellan sommar till höst. (Steiner 2007)

Övrigt: Den sort som är selekterad för lerjord är hårdigare. (Gaunitz 2010b)

***Baptisia alba* var. *macrophylla* – mjölkfärgväppling**

Ståndort: Har en ganska bred ståndortsamplitud, växer i torra till fuktiga jordar, men vill ha det väl-dränerat och soligt.

Beskrivning: En vitblommande ärtväxt, blir runt 1 m hög. Får fina bruna ärtskidor som rasslar i vinden. Blommar under sen vår/försommaren i hemlandet.

Övrigt: Blir väldigt stor men växer långsamt till en början, kräver utrymme. Blir torktålig när den är etablerad. (Steiner 2007)

***Coreopsis lanceolata* - solöga**

Ståndort: Växer på sandiga jordar och torra präriemarken. Vill ha det väl-dränerat och soligt.

Beskrivning: En gul prästkragelik blomma med rundare kronblad. Har mest basala blad.

Blommar från försommar till sensommar.

Övrigt: Är långlivade och lättskötta. (Steiner 2007)

***Dalea purpurea* – prärieklöver**

Ståndort: Växer på öppna torra eller fuktiga prärier och vill ha full sol.

Beskrivning: En 60-90 cm hög perenn med stora rosa klöverlika blommor. Blommar i juni-juli på sin ursprungliga växtplats.

Övrigt: Fixerar kväve i jorden på egen hand. (Steiner 2007)

***Dodecatheon meadia*– tolvgadablomma**

Ståndort: den växer naturligt på fuktiga till väl-dränerade jordar på prärier med pH 6-7.

Behöver direkt sol på våren. Växer i både woodland och på prärien.

Beskrivning: En vårblomande prärieväxt. Har en basal bladrosett och små vita - rosa blommor på nickande skaft med en konlik gul och röd mitt, liknar enligt det amerikanska namnet en fallande stjärna. Rosetten försvinner under sommaren för att ge plats åt höstblomande perenner. (Steiner 2007) Behöver fukt på våren (Gaunitz 2010b)

***Echinacea pallida* – blek solhatt**

Ståndort: Är en genuin prärieväxt som trivs i full sol och har djupa pålrötter, i Wisconsin är den hotad i det vilda och på sin naturliga ståndort vill den ha normal-näringsrik jord.

Beskrivning: Solhatten blir upp till 90 cm hög, men är inte alls lika praktfull som sin släkting den röda solhatten. Kronbladen är skira, blekt rosa och bakåtsträvande.

Övrigt: Fungerar bäst om den planteras i en klump om fler. (Steiner 2007)

***Echinacea purpurea* - röd solhatt**

Ståndort: Förekommer i högrötsprärien på jordar som betraktas som mesic och är den minst torktåliga av de tre vanligaste Echinaceaerna i präriesammanhang trivs i friska men väl-dränerade jordar.

Beskrivning: Har lila-rosa strålblommor med kronblad som står rakt ut.

Övrigt: Är vanlig i handeln under olika sortnamn. (Wasokowski 2002) Är

***Geum triflorum* – fjädernejlikrot**

Ståndort: Växer på de norra delarna av prärien (Wasokowski 2002), föredrar sandig, väl-dränerad jord. Tål torka, kyla och hetta. (Steiner 2007)

Beskrivning: Blommar i rosa på sena våren och har under försommaren frökapslar som liknar rök. Bladrosetten är vacker och plantan är ungefär 30cm hög och lika bred.

Övrigt: Är en mycket långlivad och tidig planta, vilket gör den attraktiv. (Wasokowski 2002)

***Eryngium yuccifolium* – skallerortsmartorn**

Ståndort: Växer i öppna skogslandskap eller på de prärier som kallas för mesic-prairie, väl-dränerad jord och full sol, trivs i sand och grus.

Beskrivning: Skallerormsmartorn har vit-gröna bolltistelliknande blommor under sommaren och silvriga yuccaliknande blad som ger den ett estetiskt värde även när den inte blommar.

Fröställningarna sitter kvar långt in på vintern. Den blir mellan 60-90 cm.

Övrigt: ser bra ut tillsammans med bland annat *Limonium* och astrar. (Steiner 2007)

***Gillenia trifoliata* – gillenia**

Ståndort: Soligt läge, trivs i rabatten.

Beskrivning: Vita fjäderlika blommor, har en vacker röd höstfärg.

Övrigt: Tar tid att etablera. (Persson 2008)

***Liatris spicata*– rosenstav**

Ståndort: Växer på prärier, savanner och åkerängar i bland annat södra Wisconsin, den har en bred amplitud och på sin naturliga ståndort trivs den i allt från fuktig till väl-dränerad jord, men vill ha full sol.

Beskrivning: Har en sprakande lilarosa färg och blommor i stavar, den har spretiga gräslika små blad längs med skaftet.

Övrigt: *Liatris* finns även i många andra användbara arter som ibland har lite olika blomningstid. T ex *L. aspera*, som trivs på ännu torrare jordar längre norr ut men gillar stöd från närstående växter. (Steiner 2007) *L. pycnostachya* använder ofta Peter tillsammans med *L. aspera* på grund av att de avlöser varandra i blomning. (Gaunitz 2010a)

***Monarda fistulosa* – lila temynta**

Ståndort: Vill ha en väl-dränerad jord och full sol.

Beskrivning: En ljus lila-rosa blomma som blommor från juni till augusti. (Steiner 2007)

Övrigt: I fuktiga jordar får den lätt mjöldagg. I USA har man problem med att den sprider sig för bra, men enligt Peter Gaunitz (2010b) är frösådd inget problem i Sverige.

***Ratibida pinnata* – stor mexikohatt**

Ståndort: Växer i torra prärier och på savanner ibland annat Wisconsin, på sin naturliga ståndort kan den bli mellan 3-5 fot hög. *Ratibida pinnata*, gillar väl-dränerad jord och klarar väta dåligt, vill ha en solig växtplats.

Beskrivning: Den tillhör familjen Asteraceae och har långa bakåtböjda gula kronblad och en brun-grå till lila stor mitt.

Övrigt: Den lockar till sig mycket bi och fjärilar och trivs tillsammans med bland annat temynta och de präriegräs, (Steiner 2007)

***Rudbeckia missouriensis* – missouri-rudbeckia**

Beskrivning: En lägre och torktåligare art av den gula rudbeckian. (Gaunitz 2010a)

***Rudbeckia triloba* – trefliksrudbeckia**

Ståndort: Växer naturligt på friska jordar.

Beskrivning: Små gula strålblommor med brun mitt, blir runt 90 cm hög och blommor mellan juli och oktober.

Övrigt: En kortlivad perenn blommor först andra året. (Steiner 2007)

***Tradescantia ohiensis* - tremastarblomma**

Ståndort: Växer i sandiga gräsmarker och öppna woodland. Trivs bäst i väl-dränerad jord.
Beskrivning: En blålila tremastarblomma med breda dagliljelika blad. Den har tre kronblad och varje blomma blommar bara en dag, men plantan remonteras och blommar hela sommaren.

Övrigt: I våtare marker i USA sprider den sig aggressivt. (Steiner 2007)

Lök

***Allium cernuum* – prärielök**

Ståndort: Är inhemsk från norra Canada till Mexiko, den växer på torra eller mesic-prärier.
Beskrivning: Denna lök blommar kring midsommar med vita-rosa blommor. (Wasokowski 2002)

***Camassia scilloides* – blek stjärnhycint**

Ståndort: Växer på sandiga och steniga prärier, men med tillgång på fukt.
Beskrivning: En sommarblommande lilja med lavendelfärgade blommor i ax. (Wasokowski 2002)

Övrigt: Peter använde sig istället av *Camassia quamash* i prärien i Alnarp, den är Nordamerikansk men inte en genuin prärieväxt (Gaunitz 2010a)

5.2 Blött:

Gräs

***Andropogon glomeratus* – Bushy Bluestem**

Ståndort: Växer naturligt på fuktiga och soliga växtplatser.
Beskrivning: Klumpväxande gräs med blågrön sommarfärg som färgas i koppar på hösten.
Övrigt: Är inhemsk på de södra delarna av prärien. (Wasokowski 2002)

***Spartina pectinata* – präriemarksgräs, Prairie Cordgrass**

Ståndort: Våta präriemarkar och träsk är detta gräs naturliga växtplats, de vill ha fuktig jord och sol.
Beskrivning: Är ett warm season gräs som får lätt böjda stjälkar med lila fröställningar som sedan övergår i en gul höstfärg.
Övrigt: Sprider sig med rhizomer men sprider sig långsammare i tung jord. (Steiner 2007)

Perenner

***Chelone obliqua* – sköldpaddsort**

Ståndort: Trivs i fuktigare jordar, gärna näringsrikt och soligt.
Beskrivning: En 40 -70 cm hög rosablommande perenn. (Persson 2008)
Övrigt: Skulle fungera som en marktäckare i en fuktigare prärieplantering. (Gaunitz 2010a)

***Dodecatheon meadia* – tolvgadablomma**

Ståndort: den växer naturligt på fuktiga till väl-dränerade jordar på prärier med pH 6-7.

Behöver direkt sol på våren. Den är både en woodlandväxt och en prärieväxt.

Beskrivning: En av de få vårblomande prärieväxterna. Har en basal bladrosett och små vita - rosa blommor på nickande skaft med en konlik gul och röd mitt, liknar enligt det amerikanska namnet en fallande stjärna. Rosetten försvinner under sommaren för att ge plats åt höstblomande perenner. (Steiner 2007) Inget för de våtaste växtplatserna (Gaunitz 2010b)

***Eupatorium purpureum* – rosenflockel**

Ståndort: Föredrar fukt och normala näringsförhållande men klarar av torrare växtplatser. Är inhemsk på låglandsprärier.

Beskrivning: Upp till 180 cm hög perenn, med en stor kvast av rosa blommor. Stammen har ofta en mörkt röd färg.

Övrigt: Passar i kanten av sumpträdgårdar och vid dammar. (Steiner 2007)

***Filipendula rubra* – amerikanskt älggräs**

Ståndort: Hög perenn som växer norr ut på högväxta och våta präriemarker.

Beskrivning: Ett rosablomande älggräs vars blom liknar sockervadd och bladen är femdelade. (Wasokowski 2002)

***Physostegia virginiana* – drakmynta**

Ståndort: Föredrar en fuktig men väl-dränerad jord, klarar också torrare lägen. Föredrar en solig växtplats.

Beskrivning: En ca 70 cm hög lilablomande perenn vars tvåläppade blommor vrider sig runt stälken.

Övrigt: Inte i planteringar med stående vatten. (Steiner 2007)

***Veronicastrum virginicum* – kransveronika**

Ståndort: Tolererar våta mycket bra och föredrar en fuktig, näringsrik växtplats. Växer på gräsmarker och i öppna woodland.

Beskrivning: Vita till ljuslila blommor i långa ax och blad i kransar kring stälken, en hög perenn som blommar under sommaren.

Övrigt: Bildar stora klumpformiga plantor men är inte överdrivet aggressiv. (Steiner 2007)

Lök

***Fritillaria meleagris* - kungsängslilja**

Ståndort: Fuktiga, ljusa ängsmarker, passar bra till förvildning på liknande växtplatser.

Beskrivning: En nickande lilja på hög stängel med ett vackert schackrutigt mönster i en lila färg.

Övrigt: Finns i varianter från vitt till vinrött. (Persson 2008)

Kombinationer till torra prärieplanteringar:

Dessa kombinationer är förslag på stabila prärieväxter för torra lägen. Komplettera kombinationerna med egna favoriter och gör på så sätt en personlig prärieplantering. En stabil grund av beprövade plantor i stora antal i din prärieplantering gör att du kan prova nya växter i mindre antal, som inte är lika säkra, men du själv tycker om. Välj efter blomningstid, färgskala och det uttryck som vill ges. Gräs och perenner bör sättas ihop med varandra, för att utgöra en riktig prärieplantering.

Sporobolus heterolepis – präriedroppgräs

Schizachyrium scoparium - prärie-gräs

Är en bra stabil grund i en torrmarksplantering, till det kan man sätta ytterligare någon grässort.

Andropogon gerardii - kalkongräs

Boteloua curtipendula – stort moskitgräs

Vackra lite högre gräs med väldigt häftiga fröställningar.

Anemone multifida ‘Rubra’ – röd flikanemon, vår - försommar

Dalea purpurea - prärieklöver (cerise), sommar

Geum triflorum – fjädernejlikrot (cerise), försommar

En vacker försommarkombination i rött, kombinera med sommar och höstblommande perenner i en stadig bas av gräs.

Echinacea pallida – blek solhatt (blekrosa), försommar - sommar

Liatris pycnostachya - rosenstav (lila), sommar

Rudbeckia missouriensis – missouri-rudbeckia (gul) sommar - höst

Tre vackra praktfulla prärieperenner som överlappar varandra i blomning.

Liatris pycnostachya – rosenstav (lila)

Eryngium yuccifolium – skallerormsmartorn (vit-grön)

Camassia scilloides – blek stjärnhyacint (ljulila)

Stilren färgkombination i lila och vitt under sommaren.

Asclepias tuberosa – orange sidenört (orange), sommar-höst

Baptisia alba var. macrophylla – mjölkfärgvåppling (vit) försommar - sommar

Coreopsis lanceolata – solöga (gul)

Dalea purpurea – prärieklöver (cerise)

Rudbeckia missouriensis – missouri-rudbeckia (gul)

Färgprakt hela sommaren och hösten, *Baptisia* ger lite avbrott i färgprakten!

Baptisia alba var. *macrophylla*- mjölkfärgväppling (vit)

Dalea purpurea – prärieklöver (cerise)

Echinacea pallida – blek solhatt (rosa)

Vitt och rosa sommarblommande, komplettera gärna med höstväxter och någon vårblomande ört eller geofyt.

Asclepias tuberosa – orange sidenört (orange)

Dalea purpurea – prärieklöver (cerise)

Eryngium yuccifolium – skallerormsmartorn (vitgrön)

Geum triflorum – fjädernejlikrot (cerise)

Ratibida pinnata – stor mexikohatt (gul)

Färgsprakande kombination av pålitliga stomväxter som avlöser varandra i blomperioder.

Panicum virgatum - jungfruhirs

Allium Cernuum – prärielök (rosa)

Eryngium yuccifolium – skallerormsmartorn (vitgrön)

Echinacea pallida – blek solhatt, blommar försommar (rosa)

En mer subtil färgkombination i rosa och vitgrönt, med betoning på sommaren.

7.1 Diskussion:

De stora ytorna av gräs som finns runt om i landets kommuner, längs med vägar, på offentliga ytor mellan bostadsområden och grönytor, är inte bara skötselintensiva, de är ofta platta tråkiga och ogräsinvaderade. Härmed inte sagt att öppna gräsytor helt borde försvinna ur det offentliga rummet, men det finns alternativ. En gräsyta behöver under sommarhalvåret klippas många gånger, en prärieplantering klipps ned en gång om året.

Vad är en prärieplantering?

En prärie är ju som förklarar det nordamerikanska gräslandskapet som en gång bredde ut sig över hela de mellersta delarna av denna stora kontinent. En prärieplantering blir därmed ett hortikulturellt sätt att försöka gestalta detta landskap. De vajande gräsen och de robusta, pråliga och stabila perennerna sätter prägel på din plantering. Jag tycker själv att man med fördel kan använda sig av en komposition med 50-50 i andelar när det gäller gräs och perenna örter i en prärieplantering, det för att ge mer färg och liv i en plantering som utgör en betydligt mindre yta än dess like man ska gestalta. De växter som har planterats får förändras i antal över åren, men ska kunna konkurrera med varandra och hålla ogräset borta.

En prärieplantering är en levande plantering, den ska kunna innehålla ett ekosystem av allt från små insekter till däggdjur. Fjärilar ska vilja flyga över planteringen och man ska vilja vistas i den.

Varför är en prärieplantering ett bra alternativ i en offentlig miljö?

Utan att vara orimligt dyr eller skötselintensiv är en prärieplantering också en yta som är attraktiv ur både ett ekonomiskt mått och ett tidsbesparande mått för både kommuner och andra anläggare. Även ur en privatpersons synvinkel bör en sådan yta vara intressant, där lättskött är ett signum för hur man vill ha sin trädgård.

En prärieplantering är en yta som utgör intresse under alla årstider, som förändras varje år och inte heller förväntas se likadan ut, varken under säsongen eller från år till år. Det utgör en intressant plantering med ett estetiskt värde. En fråga som dykt upp under arbetet är huruvida alla tycker att gräsens ax och fröställningar från blommor alltid har ett estetiskt värde och att det istället kan se skräpigt ut på en allmän yta. Planteringen kan visserligen slås tidigare, när det är tjäle i marken, men då tycker jag att man förlorar en stor bit av värdet under årstiderna.

Jag tycker att man med fördel kan använda sig av tidiga vårlökar för att förlänga säsongen på en prärieplantering ytterligare, våren är viktig i Sverige och i en offentlig miljö tycker jag att man kan anspela på vårkänslor med ett tidigt inslag i planteringen.

Om det inte går gångar genom en större plantering, vore nog en klippt gång genom planteringen en god idé så att man kan uppleva den inifrån. Kanske är även större klippta ytor för picknick eller liknande i anslutning med gångarna något som skulle vara en tillgång för allmänheten.

Vilka växter kan användas för att få en skötlextensiv och varierad yta?

Om man jobba med platsen istället för mot den och använder sig av rätt växt på rätt plats blir resultatet en plantering med låg skötsel. Att genom en naturlig plantering undvika bar jord ger en stark fördel då ogräset har det betydligt svårare att etablera sig i en sluten plantering. I en plantering där konkurrensen får sköta designen från år till år tror jag att det är viktigt att inte använda arter som helt tränger ut resten av planteringen.

Variation under årstider får du genom att använda dig av växter som inte blommar under samma period utan har odlingsvärde under alla säsonger. Resten sköter planteringen själv. I en naturlig plantering tror jag också det är viktigt att den får sköta delar av designen själv, förändringar är en del av charmen. Används växter med liknande konkurrenskraft som en stabil grund finns det alltid variation i prärien.

Växterna som används bör vara av Nordamerikanskt ursprung för att bygga upp ett liknande ekosystem som det i den riktiga prärien, detta för att växter och djurliv ska samspela. Att de just är från USA och Canada är det som gör att det är just en prärieplantering och dessa växter är sådana som i naturen växer tillsammans, även om det naturligtvis kan finnas liknande växter som kan motsvara och ersätta icke härdiga prärieväxter.

Att gräs är det viktigaste inslaget i en prärieplantering framgår tydligt av mina litteraturstudier, men utan de kompletterande maffiga prärieprenerna, stabila och med starka färger, uteblir effekten av en övervällande blommande prärie. Att använda sig av en stabil och testad härdig grund i sin plantering gör att man kan experimentera med mindre prövade växter. Om delar av växtmaterialet inte klarar sig har du ändå en grund att stå på som garanterat klarar sig.

På prärien finns det ont om vårblommande örter, de som kan räknas till dessa är ett fåtal växter av arterna *Dodecatheon* samt *Anemone*. För att utöka vårfloret kan man välja att plantera in europeiska lökväxter, såsom vildkrokus. (Gaunitz 2010b) Våren är en viktig tid att ta vara på.

Hur ska en prärieplantering anläggas och skötas?

I Sverige är det ännu en ganska oprövad företeelse med prärieplanteringar, de offentliga planteringar som gestaltats och anlagts ä så länge har varit under ledning av Peter Gaunitz. Hittills har dessa planteringar, som fortfarande är i etableringsfasen, fungerat bra.

Det som är unikt för en prärieplantering är att den går att anlägga på alla slags jordar utan något större förarbete, annat än ett lager sand och grus för bättre dränering i de torktåliga planteringarna. De är inte alls så specifika när det gäller jordmån och eftersom nästan alla ståndorter i ett ljust läge finns representerade på prärien finns det växtlighet för de flesta offentliga miljöer. Hur du väljer att anlägga är en kostnadsfråga, men det viktigaste är att tänka på etableringstiden som blir betydligt längre om du väljer att frösa.

Skötseln efter etablering ska vara minimal i förhållande till det värde planteringen har estetiskt. Att slå planteringen en gång om året och att vattna under etableringstiden och eventuellt dra upp roto gräs manuellt är den skötsel som ska vara nog.

Sammanfattningsvis vill jag peka på att svensk litteratur i ämnet prärieplanteringar, som är ett så pass lättskött och lättetablerat alternativ till en naturlig plantering och som kan anläggas på de flesta svenska jordar, enligt mig vore en stor tillgång i den svenska trädgårdskulturen.

8.1 Slutsats:

En prärieplantering är en ängslik yta, med ett utbud av örter och gräs som växte/växer på den ursprungliga prärien i mellanvästern. Möjligheterna till variation är oändliga och förutom de många vanliga rabattväxter som är inhemska på prärien så finns det mycket hårdigt nordamerikanskt växtmaterial att botanisera bland i de utländska frökatalogerna. Testa dig fram och hitta egna favoriter bland de säkra kort som finns och räds inte för att prova nya växter i mindre antal, utan att bygga en hel plantering på dem.

Att få en skötselfri yta är i det närmaste omöjligt, men när prärieplanteringen etablerats är skötseln minimal, i förhållande till den överväldigande naturlika yta som finns att njuta av. En prärieplantering är en läcker och nyskapande naturlig plantering som är ett trevligt alternativ till skötselintensiva gräsmattor i bland annat offentliga miljöer.

9.1 Källförteckning:

Dagsberg, Anders. Stadsträdgårdsmästare, Mariestad kommun. Telefonsamtal 2010-02-09

Diboll, Neil. VD, Prairie Nursery, Inc. Westfield, Wisconsin. Mail-kontakt 2010-02-18

Diboll, Neil. (2004) Creating Prairie Meadow Ecosystems as the New American Lawn *Acta Horticulturae* 643, 57-70 (Elektronisk) Tillgänglig: International Society for Horticultural Science (ISHS) <http://www.actahort.org/members/showpdf?session=4296> (2004-03-05)

Diboll, Neil. (u.å. a) *Designing and Planting Your Prairie Garden* (Elektronisk) PDF-format Tillgänglig:

<http://www.prairienursery.com/store/images/Designing%20and%20Planting%20Your%20Prairie%20Garden%2004%2002%2009-Revised.pdf> (2010-03-03)

Diboll, Neil. (u.å. b) *The American Prairie Landscape: A Sense of Place, a State of Mind* (Elektronisk) PDF-format Tillgänglig:

<http://www.prairienursery.com/store/images/The%20American%20Prairie%20Landscape;%20A%20Sense%20of%20Place,%20A%20State%20of%20Mind.pdf> (2010-03-03)

Kingsbury, Noel. (1996) *The New Perennial Garden* London England: Frances Lincoln Limited

Gaunitz, Peter. Trädgårdsdesigner, Alnarp. Halvöppen intervju 2010-01-26 a

Gaunitz, Peter. Trädgårdsdesigner, Alnarp. Halvöppen intervju 2010-02-24 b

Gaunitz, Peter. *Plants for the Prairie at Alnarp 2007* (opublicerad) Växtlista 2007

Gaunitz, Peter. *Växtlista för savann* (opublicerad) Växtlista u.å.

Gaunitz, Peter. *Växtlista, prärien i Mariestad* (opublicerad) Växtlista 2009

Persson, Bengt (huvudred.) (2008) *Blommor och buskar* Södra Sandby: Blommor och buskar förlag KB

Persson, Stefan. Parkchef, Laholm. Mail-kontakt 2010-02-15

Steiner, Lynn M. (2007) *Landscaping with Native Plants of Wisconsin* Minneapolis USA: Voyageur Press

Wasowski, Sally. (2002) *Gardening with Prairie Plants: How to Create Beautiful Native Landscapes* Minneapolis USA: University of Minnesota Press